

TRADICINĖS KULTŪROS AKIRAČIAI ŠIANDIEN**TIK NETIKRAS BAUBAS AR RIMTI IŠŠŪKIAI?**

Šiandien nebepakanka vien kalbėti apie mūsų tradicinės kultūros vertę ir savitumą. Apibendrintai kalbant, vertingiausia jos dalis – senasis folkloras, papročiai bei tikėjimai – dabar daug kam, ypač jaunimui, tėra tik pasenusi, prie dabartinio laiko nebeprisiderinanti kultūros forma. Kaip jie patys pasakytų – visa tai svarbu buvo seneliams ir proseneliams, bet tikrai nebeaktualu mums – šiuolaikinei, į modernias vakarietiškas nuostatas besidairančiai dabatinei jaunajai kartai. Toks požiūris lyg ir neturėtų stebinti, – juk kaip tik jaunimui ir priklauso ieškoti naujų saviraiškos formų su visu jaunam žmogui būdingu maksimalizmu. Kiekviena karta yra tai patyrusi. Kur kas liūdniau šiandien, kai apskritai visa mūsų kultūra patiria lūžio šoką, ypatingą būseną, kai buvusioms kultūros vertybėms tarsi būtų išslydusi žemė po kojų. Kur pasisuksi – aplink vien perversmai – tiek gyvenimo, tiek pragyvenimo būdų, tiek jų pagrindu besiformuojančioje kultūrinėje aplinkoje. Net mokslinė literatūra, o ypač žiniasklaida, vis pabrėžia šiuo atžvilgiu iškalbingą, atskirais atvejais net šokiruojančią informaciją:

„Tautosaka, kadaise turėjusi vertę ir prasmę savo daugiafunkciškumu konkrečiame sociume, traukėsi, traukėsi ir pasitraukė iš gyvenimo“, – neseniai rašė Donatas Sauka naujoje savo tautosakos tyrimų knygoje¹.

„Dabartiniai jaunimo pamėgti bernvakariai ir mergvakariai skiriami vadinamajam „paskutiniam pasispar-dymui“, kai draugai juokais ir įvairiausiomis pagundomis stengiasi atkalbėti būsimojus jaunavedžius nuo vestuvių. Neretai šių vakarėlių dalyviams padauginus alkoholio, tokios šventės peržengia padorumo ribas <...>“ – apie „nevykusį importą“ samprotaujama dienraštyje². Minimi striptizai bei iš limuzino išlipusios būsi-mos jaunosios keliaraiščio iš po mini sijonėlio demonstravimas ir kitos banalybės.

Vadinamoji elitinė kultūra diktuoja, o žiniasklaida nuolat viešina³ „naujoviškas, pompastiškas ir įspūdingai, dažnai egzotiškai atrodančias vestuvių madas. Turima omenyje prakutusių verslininkų ir kitų įžymybių praš-matnumu ir įmantriomis apeigomis išsiskiriančios, su stulbinamais vestuvių efektais ir scenarijais (pabrėžtinai nieko bendra neturinčiais su lietuvių vestuvių papročiais), parengtais brangiai atsieinančių samdomų ves-tuvių planuotojų, su fotosesijomis, jachtų, sraigtasparnių, oro balionų pramogomis, rožių žiedlapių lietumi, į dangų paleistais balandžiais ir dar dievai žino kuo“⁴.

Nuo Druskeliškių link Kristapiškių. Prienų r. 1988. Algimanto Kunčiaus nuotrauka. Iš „Žiemgalos leidyklos“ rinkinių

Vėlinių išvakarėse „Lietuvos rytas“ reklamuoja su prekyba susijusių įstaigų renginius, paskelbdamas, jog užsienyje populiarią šventę Heloviną šiemet minės ne tik sostinės naktiniai klubai, bet ir drabužių parduotuvės, vandens parkas. Kad nepasijustum visiškai atsilikęs nuo naujamadiško gyvenimo ritmo, mums peršamos ne tik jaunimą, bet ir nuosaikaus skaitytojo akį intriguojančios laikraščio rubrikos ir rubrikėlės: *Šiurpiausių metų naktį linksmybių – per akis, Juodi rūbai – su nuolaida, Rodys siaubo filmą, Darys tatuiruotes*. Beje, kamputyje kaip koks nebylus tautos priekaištas, arba greičiau kaip šalutinė, nebūtinoji informacija, glaudžiasi pastaba, kad šventė į Lietuvą atkeliavo neseniai⁵...

Tokios žurnalistinės informacijos pateikimas šiame rašinyje nėra atsitiktinis, ja siekiama išprovokuoti diskusiją, galinčią prasidėti ir šio žurnalo puslapiuose, kurią reiktų vertinti kaip galimybę turėti dar vieną tribūną dar vienam rimtam dialogui, tiesiog atviram išsikalbėjimui dėl dabartinio mūsų kultūros lauko įvairovės galimos naudos ir žalos, dėl abiem atvejais keliamų grėsmių pagrįstumo ar nepagrįstumo. Juk gal piešiamas bausas iš tikrųjų nėra toks baisus, kokį jį mėgina vaizduoti etninės kultūros puoselėtojai? Gal tai tik nekaltos, ne kiekvienam pasiekiamos, kvapą gniaužiančios naujosios šiuolaikinės miesto diktuojamos mados, vedančios į modernesnę mūsų ateitį. Remiantis šiuolaikinio diskurso žodynu, atsiveria nauja galimybė „pareitinguoti“ tradicinės kultūros vietą, reikšmę mūsų gyvenime šiandien.

EINANT DUOBĖTAIS SAVASTIES PAIEŠKŲ KELIAIS

Tad ko mes galime norėti šiandien iš viso mūsų tradicinės kultūros paveldo, ilgai brandinto, šimtmečiais tarnavusio čia gyvenusioms žemdirbių kartoms, o dabar – globalizacijos sąlygomis vis akivaizdžiau iš aktyvios pozicijos besitraukiančio į gyvenimo nuošalę, į eilinio piliečio kultūrinės erdvės užribį. Ar belieka tik sudėti rankas ir apraudoti mūsų folklorinės kultūros praeitį nelyginant prarastą „aukso amžių“ ir vien apgailestauti bei piktintis naujovėmis, iš paskutiniųjų mėginant sustabdyti šį procesą? Akivaizdu, kad tai iš dalies būtų tik tuščios pastangos – juk tikrai „nebesustabdysi upės bėgimo“. Nors kas paneigtų, jog valstybiniu mastu formuojamas požiūris ir čia dažnai kalnus verčia. Tai dar viena visai visuomenei aktualių apmąstymų tema. Tuo tarpu šiame rašinyje nebus kalbama apie tą kitą tradicinės kultūros dirvoje varomą vagą, pagrįstai įsibėgėjusį specialiai gaivinamą, tarsi iš naujo prikeliamą, antrinį tradicinės kultūros pulsavimą – folklorinių ansamblių, etninės kultūros centrų veiklą, apskritai tiek valstybės lygmeniu, tiek individualia iniciatyva plėtojamą tradicinės kultūros palaikymą (renginiai, festivaliai, koncertai, mokymai, kitos senojo kultūros paveldo išsaugojimo pastangos bei priemonės). Šį kartą mėginama užčiuopti vidinę jos sklaidą, tarsi labiau iš vidaus pasidairyti pirmiausia po atokiame kaimelyje, miestelyje gyvenančio žmogaus, jo bendruomenės kultūrinį akiratį, nustatyti pagrindines to akiračio tendencijas bei nuostatas.

Paprastai ir suprantamai sakant, šiandien jau ne vien kultūros lauko darbininkai mokomės, siekiame gebėti matyti mūsų savitumą ir kartu bendrumą su kitais – artimiausiais kaimynais ir tolimesniais Europos kraštais. Tuo keliu einame visi. Einančiam juo reikia, atrodytų, visai nedaug – tiesiog kiekvienam iš mūsų geriau pažinti ir gerbti tą kultūrinę savastį, kuri tarpo čia sėsliai gyvenusio žmogaus tikėjimuose, jo pasakotose istorijose, dainuotose dainose, patarlės pamokymuose, papročių ir apeigų reguliuojamoje bendruomenės ir šeimos nario elgsenoje ir laikysenoje tiek kasdienio gyvenimo akimirkomis, tiek per šventes. Juo labiau kad, net prasidėjus trečiajam tūkstantmečiui, tarp kitų mūsų lietuvišką identitetą žyminčių rodyklių svarbią vietą, kaip ir anksčiau, užima, užėmė ir, turime tikėti, užims kaip tik tradicinė kultūra, kurios pamatinė (su apeigomis ir buvusių papročių sankloda susijusi) ideologija jau yra tapusi istorine. Nepaisant to, ji ir toliau gali ir turi būti savaip svarbi savo dabartimi, t. y. jau minėtu visu savo atsinaujinusiui bei ir toliau dėsningai atsinaujinsiančiu pavidalu gebanti turėti savo nišą lietuvių tapatumo sampratoje, kad ir kokie jos atžvilgiu šiandien modernūs požiūriai formuotųsi.

Kokia ta niša turėtų būti išsikirsta (plati, gili, atvira ar ankšta, siaura bei uždara), iš dalies priklauso nuo kiekvieno iš mūsų. Visi mes, įmantriau sakant, juk turime savo nesudėtingą kultūrinę misiją: kas tėviškę atstatydamas ar kaimo turizmo verslą joje plėtodamas, kas vaiką pamokydamas senelių išminties, kas dainuodamas, kas norėdamas ne „kitoniškai“ savo vestuves kelti bei pagal senuosius papročius palydėti amžinybėn artimuosius ar tiesiog savo tarpe kalbėdamas. Šiandien tiek ir tiek manipuluojama pilietinio bei tautinio susipratimo ugdymu. Tuo tarpu kasdienių ir kiekvieną ištinkančių retų, ypač su šeimos įvykiais susijusių progų laikysenos atžvilgiu visi mes atsidiuriame toje pačioje pozicijoje, kurioje, nepaisant profesijos, užimamų pareigų ar išsilavinimo aukštumo, tiesiog kiekvienas akis į akį susidiuriame su tuo, ką gerbė ir kuo gyveno tėvai ir seneliai.

Kartais net atrodo, kad mūsų emigrantai, bent jų dalis, prakutę užsieniuose ir būdami materialiai apsirūpinę, ryškiau nei kiti savo kailiu patiria didžiulę vidinę kultūrinės savasties nostalgiją, kai tenka gyventi ne vien be gimtosios kalbos ar lietuviškos juodos duonos, bet ypač, kai yra priversti nešioti tik „svetimo“ dalios kuprą, nuolat būti tarp kitaip bendraujančių, kitaip mąstančių, kitaip švenčiančių, apskritai kitaip gyvenančių, kitas vertybes matančių ir puoselėjančių. Kas nors pasakytų: nieko čia tokio, juk tai nuo senų laikų gerai pažįstama emigranto lemtis, su kuria jau iš anksto, prieš iškeliaudamas svetur, turi susitaikyti savo kraštą paliekantis. Tai iš tiesų liūdna tiesa, tačiau dar liūdniau matyti tarsi savaime besikalančius svetimėjimo daigus savojoje padangėje, niekur neišvažiavusiojo tam tikrą vidinę „emigraciją“ gimtinėje, kai jaunas žmogus (nors tikrai ne

vien įis), gal net pats to nesuvokdamas, kerta savo šaknis, t. y. iki jo atėjusią, iš kartos į kartą perduotą patirtį laikydamas vien, laikraščių kalba remiantis, senienomis dvelkiančiais kultūros užkaboriais, tik trukdančiais jam tapti tikru šiuolaikiniu europiečiu.

Dar ir dar apie tai kalbėti gal ir nevertėtų, jei prieš akis neiškiltų tegu ir ne visai tokiu kardinaliu kampu pakitusi, bet iš esmės irgi naujais rakursais atsiskleidžianti tradicinė kultūra. Kiekvienas, atidžiau pasidairęs savo aplinkoje, patiria tokį įspūdį. Jos transformuotą vaizdą atidžiai stebi ir kultūros tyrėjai, minėtam vaizdui išryškinti pasitelkdami įvairius būdus ir metodus, tarp jų ir lauko tyrimus, vadinamąsias folkloro, etnologijos ir dar kitokias ekspedicijas. Per pastarųjų metų folkloro ekspedicijas, gerai pažįstamas ir čia rašančiai, dažnai tyrimų horizontas tikslingai apsibrėžiamas (siaurinamas), pavyzdžiui, labiau linkstant bendrauti su vyriausiąja ar vyresniąja gyventojų auditorija – kaip patikimu tiltu tarp praeities ir dabarties. Kaip tik iš šių praktinių kultūrologinių studijų atskaitos taško ir mėginama apibendrinti šiandien matomą vaizdą, išsiryškinti individualų eilinio piliečio kultūrinį akiratį ir jo galimas aprėptis. Toliau šiame straipsnyje ir bus pasidalinta įspūdžiais apie dabartinę tradicinės kultūros situaciją, kurios vaizdą padėjo išsigręžinti vienkartiniai bei daugkartiniai susitikimai su žmonėmis žemaičių, dzūkų krašte. Patirti įspūdžiai bus nuolat grindžiami jau spėtais ir nespėtais paskelbti dabartinės tradicinės kultūros situacijos tyrinėjimais.

Siektą ir konkrečių tikslų bei uždavinių, pavyzdžiui, mėginti nustatyti, kam, kiek, kaip ir koks dabar naudojamas folkloras, kokiais jo ženklais reiškiasi žemaitiška, dzūkaiška ar tiesiog bendralietuviška tapatybė.

Tai nėra lengva padaryti, nors šioji tokias pirmąsias dabartinės folklorinės situacijos gaires lyg ir pavyko susismaigstyti. Ne tik kaip įprasta, tradiciškai sulasiojant nykstantį tik žodžiu perduodamą paveldą, bet ir mėginant žvalgytis plačiau: klausantis gyvenimo istorijos, žmogaus išsakyto įvairiomis temomis, neaplenkiant kulminacinių gyvenimo posūkių: vedybų, vaikų gimimo, mirčių, asmeninių ir kolektyvinių traumų (karo, kolektyvizacijos, tremties).

TRADICINĖ KULTŪRA MINA NAUJUS TAKUS

Teigiant, pavyzdžiui, kad tautosaka – bent jau aukso fondui priklausančios dainos, pasakos, sakmės, padavimai išgyvena savo saulėlydį, nors juos dar šiaip taip, reikalui esant, ir susigraibome iš pirmų lūpų vis tirštėjančioje saulėlydžio prietemoje, nereikia didelių tyrimų. Kad senoji žodinė kūryba, tiek metųėjusi iš lūpų į lūpas, nyksta, matyti ir plika akimi. Kitas dalykas – suprasti, žinoti, kad iš tikrųjų ji neišnyksta, neištirpsta visai be pėdsakų, o ir toliau gyvuoja, tik kitomis, savaip atsinaujinusiomis, ne visada lengvai atpažįstamomis formomis. Kaip, pavyzdžiui, lig šiol nepamiršti mitologiniai pasakojimai, kurie šiandien patį pasakotoją ir klausytoją labiau domina jau ne tiek dėl jam pačiam įspūdingo siužeto, kiek dėl pasakojančio žmogaus tikėjimo / netikėjimo mitologiniu įvykiu, itin gyvai iliustruojančiu ne tik kaip yra vertinamas senasis šios rūšies žodinis paveldas, bet ir kaip yra susvyravęs arba ir toliau „svyruoja ankstesnis žmogaus tikėjimas antgamtiniais reiškiniais“⁶. Dar kita klostosi mažųjų sakytinių formų folkloro situacija. Štai naujam gyvenimo etapui savaip prikeliamą liaudiškoji patarlių išmintis, reklamose, jaunimo kalboje ir dar kitoje aplinkoje atgijanti kaip paprastai šmaikštumu ir humoristiniais akcentais pasižymintys patarlių perkūrimai, keičiantys ir pačią posakio reikšmę⁷. Vyksta ir kitos tautosakos, tiek tekstų, tiek jos skleistų idėjų bei pavidalų, įdomios transformacijos, atsiranda ir visiškai naujų jos formų, tarp jų plintančių tik per mobilųjį ryšį ar internetą. Nepaisant to, ankstesniąją tikrąją savo paskirtį – būti labai reikalingai bendruomenės ir atskiros jos nario viešajame gyvenime – tautosaka, kaip ir daugelis papročių, bus šiandien galutinai praradę.

Juk ne mažesniais kaitos ir praradimų ženklais būtų nužymėtas ir vis dar nenubraižytas senųjų papročių žemėlapis. Tiesiog akyse randasi nauji įpročiai, kuriasi kitokios svarbiausių žmogaus gyvenimo įvykių elgsenos normos, natūraliai motyvuojamos pasikeitusių sąlygų. Jų veikiamas mūsų laikų žmogus dažnai elgiasi daug ką elementariai lengva ranka atmesdamas, nors daug ką daro vien saistomas būtinybės – dabartinės vartotojiškos visuomenės nariui įprastos elgsenos (juk, pavyzdžiui, kiekvienam aišku, kad tiesiog neapsimoka šiandien mirusiojo šarvoti namuose, kai ir patogiau, ir paprasčiau, ir rūpesčių mažiau tai darant ritualines paslaugas teikiančiose vietose, nors jose svetima erdvė ir kiti niuansai daugeliu atžvilgių savaime keičia pačią šermenų laikyseną). Kitaip elgtis šiuolaikinis žmogus verčiamas ir kitais gyvenimo atvejais. Iš kito atskaitos taško, kitu žvilgsniu šiandien rėpiamas ir kiekvienas konkrečios vietovės kultūrinis kraštovaizdis, įprasminamas anksčiau tose vietovėse gyvenusių kartų folklorizuotomis istorinių paminklų (piliakalnių, alų, akmenų, medžių, bažnyčių ir t. t.) istorijomis. Taigi, akivaizdi būtinybė atlikti visos dabar gyvuojančios žodinės ir nežodinės kūrybos bei jos aplinkos verčių ir prasmių inventorizaciją iš naujo.

ŠIUOLAIKINĖS DAINUOJANČIŲJŲ PATIRTYS

Kad ir kaip žiūrėtume, ryškiausios spalvos gairėlėmis dabartinės tradicinės kultūros lauke turėtų būti pažymėti mūsų laiko pagrindiniai ženklai, tarp jų, ko gero, prioritetinę poziciją užimanti didžiulė rašto kultūros bei žiniasklaidos daroma įtaka tik žodžiu kadaise gyvavusiai liaudies kūrybai. Kaip tinkamą pavyzdį galima nurodyti dainų ir dainavimo tradiciją,ėjusią iš lūpų į lūpas, kuriai nuo seniausių laikų pagrįstai skirta kiek daugiau dėmesio nei

kitiems tradicinės kultūros barams. Pagrindo tokiam požiūriui esama ir šiandien, nors iš esmės pakitęs ne tik visas šiandien dainuojančiojo repertuaras. Tą akivaizdžiai matome vien lygindami tiek pačias dainuojančiojo atmintyje dabar ir anksčiau saugomas dainas, tiek dabartinę dainavimo kultūrinę terpę su jau praeitimi laikoma XX a. dainų aplinka. Dar labiau pasikeitęs pats dainuojantysis, naujų bruožų įgijusi jo visa kultūrinė laikysena laiko diktuojamų staigių gyvenimo pokyčių akivaizdoje, iš kurių bene svarbiausias – šimtmečiais nusistovėjusio žemdirbiško gyvenimo būdo staigi griūtis, sukėlusį nemažą maišatį vis dar bendruomeniškumu paremtoje gyvenimo sanklodoje. O kur dar visa kita kultūrinių naujovių lavina: visuotinio raštingumo įsigalėjimas, įvairios informacijos prieinamumas atokiausiuose kampeliuose, taip pat gausi dainų pasiūla per radiją, televiziją, kojos neiškeliant iš namų ir sėdint tyliai juose užsidarius. Nekalbant jau apie apskritai paties dainavimo tikslų kaitą – kai dainuojama nebe iš apeiginių (vestuvių, kalendorinių apeigų) ar iš darbo (šienapjūtės, rugiapjūtės, verpimo) bei visuomeninių (palydint į kariuomenę) sąlygų kylančių paskatų. Dabar dainuojama tik iš pramoginių bei ypač aiškių asmeninės meninės saviraiškos poreikių, tiksliau – vien sau ir dar per giminės ar kaimynų subuvimus. Progų viešai reikštis ne scenoje tiek dainuojančiam, tiek pasakojančiam beveik nebeliko⁸. Taigi dainavimas vis dažniau užsisiklėdžia vienumoje ir tenkina vidinį, labiau asmeninį poreikį dainuoti⁹.

Verta priminti, kad dainavimas visada buvo siejamas iš esmės su menine moterų veikla, laikytas jų kūrybinumo pasireiškimu. Miesteliuose ir kaimuose ryškiausios dainų atstovės ir mūsų dienomis yra moterys. Kaip ir anksčiau, dažniausiai tai gyvenimo vargų naštą kantriai nešusi ir tik dainomis savo buitį skaidrinusi, visokių amatų mokėjusi buvusi lauko darbininkė ar namų šeimininkė. Ir vis dėlto dabar ją regime jau gerokai ūgtelėjusią, atsitiesusią, tiesiog kito laiko augintą: lankiusią mokyklą, raštingą, mėgstančią skaityti knygas. Ko gero, vien dėl to šiandien vos ne kiekviena dainuojanti vyresnio amžiaus moteris turi (arba turėjo, tik neišsaugojo) pačios rašytą dainų sąsiuvinį, iš jo prireikus ir dabar padainuoja. Ne viena iš jų yra dar toliau žengusi – dainuojančioji šiandien droviai prisipažįsta pati kurianti eiles. Profesionalioji literatūros kritika greičiausia jose įžiūrėtų išliekamosios vertės neturintį, primityvoką ir sekloką dainų stiliaus sekimą, kurį lengvai priskirtų vadinamajai „naiviajai poezijai“. Bet, žvelgiant iš jau dainavimo dovaną turinčiojo pozicijos, šis ir seniau pastebėtas, nors tik dabar ypač išplitęs individualus saviraiškos posūkis rodo ir kitką – itin kūrybingą dainuojančio žmogaus prigimtį. Galima net spėti, jog kaip tik tokia – kūrėja – galėtų būti XIX šimtmečio Antano Juškos, žymaus dainų rinkėjo, sutikta ne viena talentinga dainininkė, anuomet gebėjusi iš atminties padainuoti kokius keturis šimtus dainų, jei tik ji būtų gyvenusi trečio tūkstantmečio pradžioje.

Taigi toks mūsų laiko skiriamasis bruožas – gebėti individualiai kurti – daug ką keičia ir folkloro lauke, kuriame ilgus metus galiojo vien kolektyviai, visos bendruomenės pripažįstami kultūrinės raiškos būdai, – perimti ir daryti kaip visi iki tavęs darė, kaip tėvų ir senelių prisakytą. Dabar gi vis ryškiau pastebimas noras kuo nors, visų pirma – individualiais talentais, išsiskirti. Neatsitiktinai ir dabar dainuojančią, paprastai dažniau iš sąsiuvinio ir kuriančią savo eiles, taip pat prozą senyvą moterį sutinkame visuose Lietuvos kampeliuose. Šiaip jau, beje, savo asmeniui naudojimui daug kas užsirašo ir atminimus, anekdotus, net pasakas, dar kitus dalykus, net yra mėginančių kurti savo gyvenimo „metraštį“. Tai dabar ypač išpopuliarėjęs, iš rašto kultūros atėjęs tradicinės kultūros tipažas. Įdomu, kad tokiais atvejais dažnai veikiama jau ne tik vienumoje, bet stengiamasi eiti ir į viešumą, į žmones. Tokią tendenciją gražiai iliustruoja dzūkų giesmininkės, ne tik dainuojančios, bet ir aktyviai dalyvaujančios bene pagrindiniame mūsų laikais natūraliai tebevykstančiame rituale – laidotuvėse. Klausą bei gerus balsus turinčios moterys paprastai priklauso šermenų giedotojų grupelėms, o kūrybingiausios iš jų dažnai pačios rašo, kuria giesmių tekstus, jiems lengvai pritaiko romansų melodijas, o tokios giesmės, jei jos skirtos ne kokiam pavieniam (išskirtiniam) mirties atvejui, greitai pasklinda plačiau tose apylinkėse.

Kartu reikia pripažinti, jog tokia folklorinės patirties subrandinta dabartinė individualioji dainuojančio savi- raiška nėra absoliučiai naujas dalykas, greičiau tai tik reiškinys, kuriuo lig šiol per daug nesidomėta. Kaip tik jam nesunkiai priskirčiau net visą mūsų laikus pasiekusį, palyginti neseniai sukurtą (tebekuriamą) ir daugelių atžvilgių įspūdingą partizanų dainų klodą. Tik iš pirmo žvilgsnio mums atrodo, kad tai vėlyvas XX a. viduryje brutalių istorinių įvykių išprovokuotas naujas dainų kūrybos proveržis. Tiksliau, nors tai ir yra sąlygiškai naujas reiškinys, bet tikrai ant seno dainuojamosios tradicijos kurpalio uždėtas. Kitaip sakant, ši dainuojamoji kūryba iš tiesų tik temiška visiškai nauja, nes pats dramatiniais elementais grindžiamas siužetas, kai realistiškai pasakojami tragiški įvykiai, yra gerai pažįstami iš baladžių, o ypač iš romansų poezijos. Tad labiau stebinti turėtų tik šio kūrybinio proveržio intensyvumas. Antai apie Merkinę iki dabar galima išgirsti sakant, jog, kai pokariu šiose apylinkėse žūdavo partizanas, jau po kelių dienų pasklisdavo slaptomis jo atminčiai „sudėta“ daina. Dar įdomiau šiandien nuolat girdėti, kaip tose vietose, pasiteiravus ko nors apie partizanų laikus, pirmiausia paklaustasis stengiasi atsiminti ne pačius įvykius, o labai dažnai vien jiems skirtas dainas. Tuo tarpu tos sukurtos dainos paprastai būna nesudėtingos poetinės sandaros, jose jausmingai kalbama apie kario pasiaukojimą tėvynei, kartais piešiamos tragiškų akimirkų detalės, šiai dramatiškai poezijai pritaikomos dainuojantiems gerai pažįstamos, vėl tos pačios pamėgtų romansų melodijos. Ir ne meniškumo lygmuo čia svarbiausias, daug reikšmingesnis, mūsų akimis žvelgiant, pats vidinis tautos poreikis apie tą dramatišką mūsų istorijos laikotarpį ne vien kalbėti, pasakoti, bet jį išdainuoti ir dar daugiau – dainomis įamžinti. Tai ne tik akivaizdus

senos folklorinės lietuvių kultūros tęstinumo faktas, bet kartu ir gana iškalbingas ženklas apie pačią dzūkų dainavimo tradicijos esmę. Kadaise dar Balys Sruoga yra rašęs apie senąsias dzūkų karo dainas, apie jų gausą šiame krašte, tarsi prileisdamas, jog dzūkui kur kas svarbiau būtų buvę išdainuoti, o ne išpasakoti svarbiausius bei skaudžiausius istorinius įvykius. Tad ir šiandien, kaip čia rašančios mėginta parodyti, labai tradiciškai ir dėsningai kuriamas ne koks nors kitoms tradicijoms būdingas istorinis naratyvas apie netolimos praeities tebekraujuojančias žaizdas, bet kalbama emociškai jautresnės dainuojamosios poezijos žodžiais. Tokios intensyvios istorinių dainų bangos kitur Lietuvoje iki šiol nepastebėta.

Nesunku įžiūrėti ir daugiau šio klodo dainų sąsajų su apskritai dzūkų dainavimo pagrindinėmis tendencijomis. Juk kaip tik šiame krašte kadaise daug dainuota, teisingiau sakant, tiesiog gaudžiai pasakota apie sunkią moters (ypač marčios) dalį, kitas jaunimo santykių bei labiau buitinio gyvenimo dramatiškas aktualijas. Kaip kartojo ir šiomet tebedainuojančios leipalingietės (kur, beje, iš keturių dainuojančių moterų trys dainuoja ir gieda tik iš savo dainų sąsiuvinio), joms ir esančios gražios tik tos dainos, kurios yra „paimtos iš gyvenimo“. Taigi vien šios kelios pastabos leidžia užčiuopti dainavimo tradicijos tęstinumo apraiškas dabartiniame dzūkų repertuare, kuris kartais, bent jau iš pirmo žvilgsnio, atrodo visai mažavertis, nes yra naujas. Tačiau kaip tik čia taip ir derėtų matyti mūsų laiką ir jame vis pulsuojančią, tikrai ne mirusią dainų tradiciją, bet gyvai besitęsiančią, savaip aktualizuotą, gal tam tikrais atžvilgiais suseklėjusią, bet tebeturinčią gyvasties stuburą – natūralią savo tėkmę.

Ne vien dainų vertė ir savitumu esame verčiami matuoti šiuolaikinės dainavimo tradicijos reikšmingumą. Juk pačiu polinkiu dainuoti galime būti įdomūs šiandien sau ir kitiems, būti saviti ir įdomūs Europos kontekste. Polinkis dainuoti yra įgijęs jau ir kitų atmainų. Vienai iš jų priklauso ritualinei sričiai priskiriama religinio giedojimo tradicija, dažnai iki minimumo sumažinusi skiriamąją ribą tarp pasaulietinio dainavimo ir religinio giedojimo. Turima omenyje taip pat ypač Dzūkijoje klestinti jau minėta mada per laidotuves (mirties metinių paminėjimus) giedoti pačių giedotojų kuriamus giesmių tekstus, su dažnai iš romansų pasiskolintomis melodijomis. Tokios giesmės kūrybingai pritaikomos atskiriems mirties atvejams ir labai populiarios vietinėse bendruomenėse. Pačių giedotojų žodžiais tariant, šios giesmės tarsi užėmė išnykusių raudų nišą. Panašių ir kitaip įdomių dainavimo bei giedojimo tendencijų esama ir kituose šalies regionuose, kuriems šiandien irgi būdingi tiek bendralietuviško, tiek lokalinio pobūdžio bruožai.

ŠIANDIEN PASAKOJANČIO ŽMOGAUS MATYMO LAUKAS

Svarstant šiuolaikinę folklorinę situaciją, nėra kaip išleisti iš akių ir dar vieno dalyko: regionas regionui nelygu. Vos užsimenama apie dzūkus ir jų tradicinę kultūrą, net ir ne specialistas pirmiausia prabyla apie nuo senų laikų čia klestinčią dainavimo (taip pat raudojimo) kultūrą bei joje atsirandančius pokyčius. Tai tikrai šio krašto tradicinės kultūros visuotinai pripažįstamas prioritetas. Tuo tarpu žemaičiai, nors taip pat pasižymi savita daugiabalsio dainavimo ir dar savitesne ritualinių giesmių – kalnų giedojimo tradicija, bendrame lietuvių tradicinės kultūros fone labiau žinomi kaip kalbantys ir pasakojantys žmonės, mitologinių, įvairių demoniškų nutikimų žinovai. Neatsitiktinai būtent dar ir dabar tarp vyriausios kartos žemaičių galima sutikti tikrų ir nepralenkiamų pasakininkų, kurie savo repertuaro, pasak jų pačių, ir per mėnesį neišsakytų¹⁰. Tačiau ir šio, ir dar kitokio pobūdžio pasakojamojo folkloro terpė yra prisodrinta dabarties, mūsų gyvenamo laikotarpio aktualiausių klausimų interpretacijomis.

Kaip rodo tiek senoji patirtis, tiek ir vis dar tam tikrais atžvilgiais ribotas dabartinis žmogaus pažinimas, dažną iš mūsų vis taip pat tebedomina paslaptinga skraiste gobiama anapusybė, tariaimi ir tikri susidūrimai su ja. Taip ir knieti sugretinti mūsų televizijos kanalais pastaruoju metu aktyviai transliuojamas publicistines bei kitokias laidas apie senuose pastatuose klaidžiojančius vaiduoklius, šiurpulį keliančias jų gyvenimo šiapus ir anapus tragiškas peripetijas, taip pat apie nelaimę pranašaujančius ženklus įvairių nelaimingų įvykių spaudos aprašymuose ir dar kitais būdais pateikiamus baugius dalykus (reikalingus kaip garantuotą intrigą skaitytojui bei žiūrovui) su ta pačia mitologine dvasia grindžiamu eilinio pašnekovo per ekspedicijas kalbėjimu. Iš esmės abiem atvejais prieš akis iškyla be galo įdomi, vis tais pačiais folkloriniais motyvais bei mitologiniais ir religiniais vaizdiniais manipuliuojanti galvosena, tiesiog labai artimas praeities ir dabarties tikėjimais grįstas šiuolaikinio žmogaus matymo laukas. Apie tokius pastebėjimus žemaičių pasakojimuose šio straipsnio autorei yra jau tekę rašyti. Pastebėjimų apibendrinimuose teigiama, jog žemaičiams, kaip ir ankstesniais laikais, yra labai būdingas atskiras naratyvų sluoksnis, iš seno glaudžiai susijęs su vadinamaisiais „baidymais“ iš anapus, kuriuose kalbama apie mirusiųjų grįžimus, neramias vėles, virtusias demoniškais vaiduokliais. Jų atsiradimą šiandien pasakojantis žmogus dažniau sieja su žmogaus „tamsumu“, negebėjimu tikroviškai matyti pasaulio, nors neretai čia įžvelgia ir religinę morale bei mitologine samprata grįstą nuostatų pažeidinėjimo rezultatą. Žemaičių naratyvuose ir šiandien naktimis tebeklaidžioja paslaptingos ir baugios žvakelės, švieselės, žiburėliai ar žiburiniai, suvokiami kaip nekrikštytų mirusiųjų (ypač vaikų) vėlės.

Tiesiogiai su anapusybe sietini ir plačiai pasakojami sapnų siužetai, regėjimai, velnio apsidėmo atvejai, pribloškiantys tikėjimo jais stiprumu. Atskirai ir labai gyvastingai siužetų grupei vertėtų priskirti ir nužiūrėjimus, apkerėjimus ir dar kitokią kenkimų magiją, ne tik atsimenamą iš senovės, bet galiojančią ir šiandieninėje agrarinėje veikloje, ypač lengvai įžiūrimą dabartiniuose žmonių santykiuose, pirmiausia – su kaimynais. Sprendžiant iš

naujausių naratyvų, tiesiog visa žemaitiška kasdienybė, jos buitis ir būtis, kaip ir kadaise, tebėra trapi ir nesaugi, ją lengvai pažeidžia ne tik dabartinės tikrovės akibrokštai, bet ir iš šalies įsikišančios mistinės jėgos¹¹.

Kaip rodo bendravimas su žmonėmis, dialogai su vietiniais gyventojais, išsiskėjimais įvairiausiomis asmeninio ir bendruomeninio gyvenimo temomis su nuolatiniais akcentais anksčiau ir dabar, pasakojančiojo matymo laukas rėpia tiek sena, tiek nauja ideologija persmelktą pasaulėvaizdį. O svarbiausia – dabartinio liaudiško pasaulėvaizdžio kontūrai brėžiami ne vien klasikinės tautosakos, mitologijos, etnologijos ir kitų etninei kultūrai tradiciškai priskiriamų išteklių pagrindu. Toks žiūros kampas leidžia matyti daugiapakopę ir kur kas platesnę tradicinės kultūros visumą: tiek kolektyviai brandintą, tiek asmeniniu požiūriu gludinamą. Matymo lauke nelieka uždraustų temų ar nereikalingų objektų: nuo sapno folkloriškumą žyminčio lygmens iki, pavyzdžiui, laukų akmens motyvacijos kaip šiuolaikinio sodybos interjero puošybos elemento. Visa šiandien žmogų supanti materialioji ir dvasinė aplinka verta gilesnio jos pažinimo. Net vadinamojo meninio ir kitokio kičo gausa mūsų aplinkoje nėra atsiradusi tuščioje vietoje, ji irgi turi mūsų laikų išprovokuotą motyvaciją. Kaip tie iš pirmo žvilgsnio lyg iš dangaus nukritę mūsiškiai helovinai ir mergvakarių siautuliai. Pasak šiuolaikinių tradicinės kultūros tyrėjų, net surinkus visus gandus ir gandelius, išeitų įdomi kronika, kurioje irgi, ko gero, būtų gyva liaudies dvasia.

Norint matyti platesnį tradicinės kultūros lauką, neišvengiamai tenka gilinti ir plėsti pačios tradicijos supratimą. Remiantis tradiciją tiriančių pastebėjimais, svarbu ją suvokti kaip procesą (su nuolatine prasmų kaita), o ne kaip išoriškai tiksliai atkartojamus papročius ar kitas raiškos bei mąstymo formas¹². Kaip tik šių tradicinės kultūros prasmų kaita iškyla jau pradėjame fiksuoti individualiame, kartais net labai asmeniškame žmogaus išsakykime, kurį yra pagrindo laikyti atskira dabartinių žodžių perduodamų sakytinių naratyvų atšaka¹³. Taigi, folkloro ir kiti tradicinės kultūros tyrimai, nebeprispausdami jau nuo regiono, visu ūgiu atsiskaita į kalbantį, pasakojantį žmogų ir kviečia jo pasakojimą mums visiems girdėti kaip plačią, autentiškai paliudytą kultūrinę jo gyvenamo laikotarpio panoramą.

„Pasakojimas šiuo atveju turi būti suprantamas maksimaliai plačiai: nuo pasakojimų ir pasakų sekimo vaikams iki prisiminimų rašymo, siužetinių skulptūrų gaminimo, filmavimo ir fotografavimo, tapybos ir t. t. Pasakojimo pačia plačiausia prasme kitimas, jo nuolatinis revizavimas yra ne tiek žmonių grupės bendrų siekių ir tikslų peržiūrėjimas, kiek vis naujai (vis kitaip, kitokiomis priemonėmis, kitais akcentais ir prasmėmis) atliekamas tos grupės bendrumo įprasminimas“¹⁴.

VIETOJ BAIGIAMŲJŲ PASTABŲ

Būtent toks pasakojimas ar išsikalbėjimas praveria iki šiol neregėtai platų visos tradicinės kultūros matymo horizontą. Jo fone visai pagrįstai galėtų būti keliamas klausimas, kiek, koku laipsniu tą minėtą bendrystę, t. y. vienos ar kitos grupės bendrumą, liudija šiais laikais palaikomi senieji papročiai arba kodėl, iš kokių paskatų kyla naujų papročių banga. Juk vienokio ar kitokio bendrumo pamato, tvirtesnio ryšio tarp vienos ar kitos žmonių grupės (nebe vien vietinės bendruomenės pagrindu) šiandien ieškoma įvairiais būdais. Lyg atliepdami Europoje prieš kelis dešimtmečius atgijusiai ir visuotinai išplitusiai giminės, šeimos genealoginės atminties stiprinimo idėjai, Lietuvoje savaime išsiplėtojo naujų papročių tinklas: visuotinai (ir kaime, ir mieste) švenčiami amžiaus, santuokos jubiliejai, giminės suvažiavimai, kraštiečių judėjimas. Kaip tik prie šių naujų reiškinių gražiai šliejasi pastaraisiais metais išpopuliarėjęs šeimos istorijų, kelių kartų giminės kroniką vaizduojančių, kaimo ir miestelių istorijų knygų rengimas.

Kol kas per mažai kreipta dėmesio į šių ir įprastų šeimos bei bendruomeninių švenčių papročių bendrumus ir skirtumus, esančią / nesančią jų sąveiką dabartiniame gyvenimo kontekste. Ne mažiau įdomi senųjų papročių bei tikėjimų tebevykstanti adaptacija prie bendros šiuolaikinės gyvenimo dvasios. Jos šviesoje naujais rakursais atsiskleidžia apskritai visas istorinis ir dabar kuriamas kultūrinis kraštovaizdis, pirmiausia suvokiamas kaip su pastarųjų metų paminklosauga siejamų atmintinų vietų šiuolaikinis įprasminimas (perprasminimas?), leidžiantis patirti, kaip iš esmės kadaise daugiau su žodine pasakojimo tradicija susiję gamtovaizdžio objektai pradedami naudoti edukaciniais ir pramoginiais tikslais. Šiandien toks kraštovaizdis apima sakralius gamtos ir istorinius kultūros paminklus, skatina jų suregistravimą ir tyrimus¹⁵. Tradicinės kultūros žiūros taškų iš tiesų čia gali būti daug, juo labiau kad gal tik apibendrinta jų gausa ir leistų atpažinti mūsų gyvenamą laikotarpį ir pagrindinius jo ženklus, padėtų išsiryškinti dabartinį mūsų tradiciškumą kaip savastį istorinio ir šiuolaikinio daugiakultūrės patirties kontekste.

NUORODOS:

¹ Sauka D. Lietuvių tautosaka, Vilnius, 2007, p. 425.

² Almanaitė A. Linksmybės – tarp tradicijų ir vulgarumo. – Nemokamas dienraštis 15 min, 2008 m. liepos 03, nr. 119(628).

³ Žemulienė L. Per santuokos apeigas – išradingumo lenktynės. – Lietuvos rytas, 2006, rugpjūčio 18 d. Nr. 187.

⁴ Stundžienė B. Žemaičių folklorinė atmintis. – Tautosakos darbai, 2007, [t.] XXXIV, p. 39.

- ⁵ Misevičiūtė G. Šiurpiausia metų naktį linksmybių – per akis. – Lietuvos rytas, Sostinė, 2008, spalio 31 d. Nr. 211(3291).
- ⁶ Būgienė L. Nuo tada netikiu į baidymus: Pasaulėžiūros lūžių atspindžiai sakmėse. – Tautosakos darbai, 2003, [t.] XVIII (XXV), p. 114.
- ⁷ Zaikauskienė D. Nauji metai – nauji lapai: šiuolaikinės patarlių raidos tendencijos, Tautosakos darbai, 2004, [t.] XXI (XXVIII), p. 127–137.
- ⁸ Tautosakos archyviniai rankraščiai liudija, kad dar XX amžiuje ne tik per vaišių ar jaunimo susibūrimus, bet ir laukuose, darbus dirbant ar vakarais poilsio valandėlę skambėjo dainos, o gerą pasakorių, nelyginant kokią Palangos Juzę, nuolat vis dar supdavo norinčiųjų jo pasakojimų paklausti auditorija.
- ⁹ Kaip teigė dar 2000 metais per 200 romansų padainavusi dzūkė, buvusi tarybinių laikų kolūkietė, dabar ji dainuojanti tik laisvalaikiu ir tik sau, kai turi laiko ir nežiūri meksikietišku serialų. Žemaičių senosios dainavimo tradicijos atstovė panašiai guodėsi, kad dainuoja tik „žygiuodamasi“ po namus. Nuostabus pasakų žinovas iš Mažeikių apskritai savo atsimenamų siužetų niekam nebesako – „juk nelosias vienas kaip šuo prie būdos“.
- ¹⁰ Stundžienė B. Kuo gyvas žemaičių folkloras. – Liaudies kultūra, 2007, nr. 1, p. 44–49.
- ¹¹ Stundžienė B. Žemaičių folklorinė atmintis. – Tautosakos darbai, 2007, [t.] XXXIV, p. 47.
- ¹² Jonutytė J. Tradicinio žmogaus tyrimas: paradigmu kaita. – Tautosakos darbai, 2008, [t.] XXXV, p. 15.
- ¹³ Plačiau žr.: Stundžienė B. Folkloras kaip naujas kultūrinis tekstas. – Tautosakos darbai, 2008, [t.] XXXV, p. 25–37; Būgienė L., Objekto problema šiandienos tautosakos moksle ir naratyvų analizės perspektyvos. – Tautosakos darbai, 2008, [t.] XXXV, p. 38–51; Daugirdaitė V. Folklorinės patirties apraiškos gyvenimo pasakojimuose. – Tautosakos darbai, 2006, [t.] XXXII, p. 214–224.
- ¹⁴ Jonutytė J. Ten pat, p. 23.
- ¹⁵ Turima galvoje, kaip buvusios ir tebefunkcionuojančios šventvietės: medžiai, girios, upės, šaltiniai, alkai, akmenys, bažnyčios, koplyčios, kapinės (plačiau žr., pvz., Vykintas Vaitkevičius, Senosios Lietuvos šventvietės. Žemaitija. Vilnius, 1998) šiandien vertinamos. Reiktų skirti du dalykus: ką apie senąsias šventvietes dabar pasakoja vietiniai žmonės ir koks klostosi kultūros institucijų nusistatymas jų atžvilgiu.

Bronė Stundžienė

TRADITIONAL CULTURE TODAY

Summary

The aim of the article is to describe the present situation of the folklore in Lithuania in order to find out the most important features of regional ethnic culture. The author tries to generalize the development and changes of folklore and customs that were characteristic of our agrarian culture and to see what takes place in the field of traditional culture now when the agriculture is going to pieces in Europe and in our country as well, when big migration of inhabitants to foreign countries continues because of the changes of the work market in Lithuania and abroad and when the old traditional culture experiences various new challenges.

There would be nothing new if we spoke only about the decline of old traditions, customs, faiths and folklore that is seen well without the investigations. Still it is more important to try to show the other things: how today the Lithuanian identity is being expressed and what effect has the community memory in respect of folklore and in general of still well known traditional culture. We must not forget that folklore has devalued in the eyes of local people and see what new phenomena appear, what festivals and customs of our families and community are still valued. Not less interesting and already widespread is the tradition of new celebrations (jubilee celebration, family and fellow countrymen meetings). So attempts were made to include the widest cultural landscape of the present times and to see how the objects of cultural landscape (mounds, lakes, trees, stones, cemeteries, chapels or churches) are interpreted according to the modern social and cultural needs.

In the context of the article one more actual subject is touched on: what education in our days is being developed (on the state level and thanks to individual initiative) in respect of traditional culture.

TRADICIONĀLĀS KULTŪRAS SPEKTRS ŠODIEN

Kopsavilkums

Raksta mērķis – apskatīt mūsdienų folkloras situāciju Lietuvā, mēģinot konstatēt spilgtākās reģionālās etniskās kultūras iezīmes. Autore vēlas apkopot pēdējos gados folkloras lauka pētījumus (ekspedīcijās) novēroto jau izsenis mūsu agrārājam kultūrai raksturīgās folkloras, ieražu maiņu un attīstību. Mēģināts tuvumā paskatīties uz to, kas tradicionālās kultūras laukā notiek pašlaik, kad pie mums un Eiropā grūst zemkopība, turpinās liela iedzīvotāju migrācija atvērtā darba tirgus dēļ mūsu valstī un ārzemēs, kad ik dienas senā tradicionālā kultūra pārcieš arī citādus pārbaudījumus.

Nekas jauns netiktu pateikts, ja apkopojot runātu tikai par folkloras vai simtiem gadu pastāvējušu ieražu un ticējumu skaidri redzamu izzušanu, kas ar neapbruņotu aci manāma arī bez lielākiem pētījumiem. Tomēr vēl svarīgāk ir mēģināt izcelt citu šī jautājuma pusi: kā, ar kādām pagātnes un mūsdienu folkloras zīmēm izpaužas lietuviešu (tāpat arī žemaišu, dzūku u. c.) identitāte un kā darbojas sabiedrības atmiņa folkloras un vēl aizvien labi pazīstamās tradicionālās kultūras aspektā.

Apskatot šos jautājumus, jāpatur prātā, kā folklorā ir zaudējusi vērtību cilvēku acīs, kādas jaunas tās izpausmes ir novērojamas, kādi ģimenes un sabiedrības svētki un ieražas vēl aizvien tiek vērtētas kā īpaši svarīgas. Ne mazāk interesanta ir jau diezgan izplatīto pilnīgi jauno svētku tradīcija (jubileju svinēšana, vairāku paaudžu radu tikšanās, novadnieku salidojumi). To visu noskaidrojot, mēģināts aptvert pēc iespējas plašāku pašreizējās kultūras ainavu, mēģināts saskatīt, kā tieši kultūras ainavas objekti (piem., pilskalns, ezers, koks, akmens, baznīca vai kapi) tiek interpretēti atbilstoši mūsdienu sociālajām un kultūras vajadzībām.

Šī raksta kontekstā tiek skarta vēl viena aktuāla tēma: kāda izglītība (valsts līmenī un individuālas iniciatīvas) par tradicionālo kultūru mūsdienās ir pieejama un kā tā tiek īstenota.

HORYZONTY KULTURY TRADYCYJNEJ W DOBIE OBECNEJ

Streszczenie tekstu

Celem niniejszego artykułu jest omówienie sytuacji folkloru litewskiego w dobie obecnej z próbą uwypuklenia bardziej wyrazistych cech regionalnych kultury etnicznej. Autorka dąży do uogólnienia dostrzeżonych w ostatnich latach w toku badań dokonywanych przez ekspedycje folklorystyczne zmian i rozwoju twórczości ludowej, obyczajów charakterystycznych dla naszej kultury wiejskiej od dawna. Po prostu próbuje się rozejrzeć z bliska, co na niwie tradycyjnej kultury dzieje się obecnie, w obliczu upadku rolnictwa w Europie i u nas, kiedy trwa ogromna migracja ludności na otwierające się rynki pracy w kraju i zagranicą, kultura zaś tradycyjna doznaje coraz to nowych wyzwań. Nie byłoby to nic nowego, gdybyśmy tylko mówili ogólnikowo o zanikaniu twórczości ludowej czy też służących przez stulecia obyczajów i wierzeń, co jest widoczne nieuzbrojonym okiem, bez naukowych badań. Jednakże jeszcze ważniejsze jest naświetlenie nieco innej strony tej sprawy: w jaki sposób, jakimi znakami twórczości ludowej ujawnia się w dobie obecnej tożsamość Litwinów (Żmudzinów, Dzuków itd.) oraz jak oddziałuje na folklor, w ogóle na wciąż jeszcze dobrze znaną kulturę tradycyjną. Przy badaniu tych spraw uwzględnia się to, jaki rodzaj twórczości ludowej utraci znaczenie w oczach miejscowej ludności, jakie nowe formy twórczości ludowej daje się zauważyć, jakie święta i obyczaje naszej rodziny tudzież społeczności nadal są cenione jako rzeczy szczególnie ważne. Nie mniej interesujące są również zyskujące coraz szersze uznanie tradycje świąt zupełnie nowych (obchody jubileuszów, spotkania kilku pokoleń, zjazdy ziomków). W toku analizowania wymienionych powyżej spraw dążono do ogarnięcia jak najszerszego horyzontu kulturowego współczesności, próbowano zrozumieć, w jaki sposób zabytki kultury (np. grodzisko, jezioro, drzewo, kamień, kapliczka czy kościół, cmentarz) są interpretowane według potrzeb społecznych i kulturowych dnia dzisiejszego. W kontekście prezentowanego artykułu porusza się jeszcze jeden aktualny temat: jaka edukacja z zakresu kultury tradycyjnej kształtuje się w dobie obecnej oraz co się w tej dziedzinie dzieje (na szczeblu państwowym oraz z inicjatywy prywatnej). Współczesna emigracja litewska.

СОВРЕМЕННЫЕ ГОРИЗОНТЫ ТРАДИЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ

Резюме

Цель статьи – обсудить современное состояние фольклора в Литве, попытаться нащупать наиболее яркие черты региональной этнической культуры. Автор стремится обобщить замеченное в последние годы в процессе полевых исследований (экспедиций) изменение и развитие фольклора, обычаев, издавна характерных для нашей аграрной культуры. Делается попытка рассмотреть вблизи, что в поле традиционной культуры происходит в настоящее время, перед лицом падения земледелия в Европе и у нас, продолжающейся огромной миграции жителей в результате открывшегося рынка в стране и за рубежом, в условиях, когда древняя традиционная культура ежедневно испытывает все новые вызовы.

Не скажем ничего нового, если будем обобщенно рассуждать только об очевидном упадке народного творчества или столетних обычаев, видимых и без значительных исследований просто невооруженным глазом. И все-таки важнее попытаться выявить несколько другую сторону вопроса: как, в каких проявлениях народного творчества прошлого и настоящего выражается литовский (а также жемайтский, дзукский и т. п.) идентитет и как действует общественная память в отношении народного творчества, да в общем и еще хорошо знакомой традиционной культуры.

При обсуждении этих вопросов из кругозора не исключается и такой аспект – какой фольклор обесценился в глазах местных жителей, какие новые его проявления замечены, каковы праздники и обычаи нашей семьи и общественности еще ценятся как имеющие особое значение. Не менее интересна

и уже широко распространившаяся традиция совершенно новых праздников (юбилеев, встреч родни нескольких поколений, съезды земляков). При толковании этих аспектов делается попытка охватить как можно более широкую культурную панораму современности, разглядеть, как именно объекты культурного ландшафта (напр., курган, озеро, дерево, камень, часовенка или костел, кладбище) интерпретируются в соответствии с современными социальными и культурными потребностями.

В контексте статьи затрагивается еще одна актуальная тема: какая эдудация (на государственном уровне и благодаря индивидуальной инициативе) формируется в наши дни в отношении традиционной культуры и как идет этот процесс.

HORIZONTE DER TRADITIONELLEN KULTUR HEUTE

Zusammenfassung

Die Autorin strebt an, die gegenwärtige Folkloresituation in Litauen zu besprechen und besondere regionale Merkmale der ethnischen Kultur zu entfalten. Sie versucht Veränderungen und Entwicklung der letzten Jahre in der Folklore und Sitten, die unserer Agrarkultur seit alten Zeiten typisch sind und während der Felduntersuchungen der Folklore (Expeditionen) bemerkt wurden, zusammenzufassen. Man versucht sich in der nächsten Umgebung umzublicken, was auf dem Feld der traditionellen Kultur zur Zeit vollstreckt wird, während die Landwirtschaft in ganz Europa und bei uns stürzt, wenn die größte Migration der Menschen wegen des sich geöffneten Arbeitsmarktes im Land und im Ausland bemerkt wird, und so erleidet die alte traditionelle Kultur jeden Tag immer andere neue Herausforderungen.

Nichts Neues kann man sagen, wenn man das klare Schwinden der Folklore oder hunderte Jahre gepflegter Sitten und des Glaubens verallgemeinernd bespricht. Das sieht man auch mit dem bloßen Auge, ohne weitere Untersuchungen. Aber es ist wichtig die andere Seite dieser Sache bloßzustellen, wie und mit welchen Folklorezeichen der Vergangenheit und der Gegenwart heute die litauische (auch niederlitauische, dzūkische u.s.w.) Identität zum Ausdruck gebracht wird und die das Gedächtnis der Gesellschaft in der Rücksicht auf Folklore und im Ganzen auf die uns gut bekannte traditionelle Kultur wirkt.

Beim Behandeln dieser Sachen vergisst man nicht, welche Folklore in der Augen der einheimischen Einwohner ihre Wichtigkeit verloren hatte, welche neue Ausdrucksmittel eingesetzt werden, welche Feste und Sitten pflegt unsere Familie und Gemeinde, welche sind die bedeutungsvolle Orte. Nicht weniger verbreitet ist auch Tradition der neuen Feste (Feiern des Jubiläums, Familientreffen von einigen Generationen, Tagungen der Landleute). Man versucht immer breitere kulturelle Landschaft umfassen, klären, wie die Objekte der kulturellen Landschaft (z.B., Burgberg, See, Baum, Stein, Kapelle oder Kirche, Friedhof) nach den gegenwärtigen sozialen und kulturellen Bedürfnissen interpretiert werden.

Im Kontext des vorgestellten Artikels wird noch ein aktuelles Thema betastet: welche Edukation (im staatlichen Niveau und dank der individuellen Initiative) sich in unseren Tagen in der Hinsicht der traditionellen Kultur formiert und wie sie zur Zeit vollstreckt wird.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT – 10308 Vilnius

Gauta 2008 10 10

Atiduota spausdinti 2008 11 14
